

pusztulás rozsdatemetőjéből. Másodsorban — úgy véljük — *területileg* is többet adott a monográfia a vállalt célkitűzésnél. A legtöbb tanulmány szerzője — nagyon helyesen — tudatosan nem szűkítette le tárgyát a szorosan vett Orosháza városra, hanem tekintettel volt Orosháza szűkebb és — alkalmasint — tágabb környezetének adataira, anyagára. (Világosan látható ez a régészet, az embertan tárgykörébe vágó dolgozatoknál, de más tanulmányokból is kiérezhető ilyen irányú törekvés.) Ily módon *Orosháza története és néprajza* — kimondatlanul is — az orosházi vidék, az orosházi járás történeti és néprajzi szintisévé vált, olyan alkotássá, mely nem csupán Orosháza helyismeretét adja, hanem komoly szava van a Békés megyei, sőt dél-alföldi történelmi és néprajzi fejlődés ezután megrajzolható általános képéhez vagy egyes részletkérdéséhez. Harmadsorban *tematikailag* is bővebb, árnyaltabb a monográfia, mint az általános feladat-vállalásból következnek. A szorosabb értelemben vett város-történeti fejezeteket értékes természeti földrajzi (geológia, talaj, éghajlat, növényvilág, állatvilág), régészeti, embertani, bibliográfiai, valamint az egészségügygel, a művelődésügygel (a szellemi kultúra fejlődésével) kapcsolatos tanulmányok kísérik.

Közismert, hogy a modern helytörténetírás nem a vizsgált egységben történt ún. „országos szintű” események regisztrálását jelenti, hanem a helytörténeti anyagok felszínre hozásával adatokat, az egység belső fejlődésének felvázolásával adalékokat kíván adni az ország történetéhez. A monográfia e szempontból is jó eredményekről ad számot. Kétségtelen ugyan, hogy bizonyos esetekben — főleg a különböző szerzők által írt részek összeillesztésénél — vannak törések (pl. 1848 tárgyalása), hogy egyes részletek (pl. a 18. század második fele, a második világháború időszak) kidolgozatlanoknak, elnyagvottaknak tűnnek, mégis megállapítható: a szerzőknek sikerült hiteles, nagyjából egységes,

feltétlenül hatalmas forrásanyagon felépülő képet rajzolniuk Orosháza történetéről.

A monográfia 37, többségükben Orosházával kapcsolatban állott vagy álló, részint Orosházán lakó szerző közös alkotása. Úgy érezzük, az országos, nemzetközi tekintélyű és a kezdő, kevésbé rutinos kutatók is egyaránt igyekeztek tudásuk, ismeretanyaguk javát nyújtani. Kétségtelen, hogy a szerzők között meglevő tudományos kvalifikációbeli különbségek ellenére sem tekinthető aránytalan, egyenetlen munkának az *Orosháza története és néprajza*. Külön ki kell emelnünk a szerkesztő *Nagy Gyula* tevékenységét. *Nagy Gyula*, az orosházi Szántó Kovács Múzeum igazgatója nemcsak irányítója, vezetője volt a munkának, de a munkát megindulása előtt a vállalkozás fáradhatatlan propagátora, később pedig éltető lelke is. Döntően *Nagy Gyula* és a kötetek szerzői közül még *Szabó Ferenc* és *Hajdú Mihály* szervező munkája, nem csüggedő lelkesedése eredményezte, hogy e monográfiával is ünnepelhette Orosháza népa hazánk felszabadulása 20. évfordulójának évét.

Az *Orosháza története és néprajza* a magyar helytörténetírás talán eddigi legszámottevőbb eredménye, a magyar tudományos élet nagy eseménye. „Jó példa arra — a munka szerkesztőjét idézzük —, hogy egy vidéki kis város dolgozó népének értelmiségének tanácsának összefogása kiemelkedő alkotásra is képes. Bizonyítéka annak, hogy nemcsak a fővárosban, de vidéken is lehet figyelemre méltó tudományos munkát végezni.” Valóban példa ez a monográfia: a színvonalas, igényes helytörténeti alkotás talán legjobb magyar mintája. S kívánatos lenne, ha más vonatkozásban is példává válnék: példájává más városoknak, más, hasonlóan magas igényű helytörténeti kiadványoknak. Mert újabb város-történetek, újabb város-néprajzok a magyar tudományos élet felbecsülhetetlen nyereségei lennének. (*Orosháza, 1965.*)

KRISTÓ GYULA

MODERN PARASZTKRÓNIKA

MARTON PÁLNÉ: VERSEGI HÉTKÖZNAPOK

Az Irodalomtörténeti Közlemények tavalyi évfolyamában Gyenis Vilmos irodalmunk egyik „sötét” területét próbálja élesíteni: a parasztkrónika hagyományait kutatja. Szegényes hagyomány ez, s okát a magyar parasztság évszázados elnyomottságában kell keresnünk. Amíg a magyar paraszt eljut oda, hogy életének

keserű mementóit valamilyen formában papírra vesse, rögzítse, már mérhetetlen nagy úrt hagy maga után ezen a téren. E hiányosság problematikája, mint Gyenis Vilmos írja: „... egészen a XX. századi népi írók munkásságáig gyűrűzik. Amikor a népiesek mozgalmával a paraszti élet ismerete központi kérdés

lesz, hiába keresik a múlt közvetlen paraszti hagyományait". A tanulmány címtája Veres Péterert, aki 1936-ban ezeket állapítja meg: "...ami az alföldi parasztkról szól, azt csak róluk írták, de nem ők írták". Persze írták azért ők is.

A fent idézett tanulmány próbálja meghatározni a hazai parasztkronikák igen homályosan körvonalazható kibontakozását, s ezt az időt nagyjából a XIX. század második felére datálja. Az emlékiratok demokratizálódása körülbelül ekkor jut el arra a pontra, ahol megjelennek az első népi alkotóktól eredő feljegyzések. Sajátos irodalmiság ez, „a népköltészet és a műköltészet határán, a folklór és az irodalom ötvöződésében”. Gyenis példaként az egyetlen eddig ismert régebbi parasztkronikát tárgyalja: Öreg Gyűker József *Az emlékezetnek méltó történetek megírása c. feljegyzését, amely a XVIII. század végének és a XIX. század elejének jobbagyvilágáról ad képet. A krónika nagy általánosságban a népróza jellegzetességeit mutatja, s hiányában van a tudatos írói műgondnak, értéke mégis jelentős mind irodalomtörténeti, mind történelmi szempontból.*

Erre hívja fel a figyelmünket Pásztor Emil is az Új Írás hasábjain (1965 október), amikor megállapítja: „Úgy hiszem, az ilyen írások megbecsülése és méltó formában való kiadása igen időszzerű feladatunk.” Ugyanezt a célt szolgálja a Tiszatáj novemberi számában megjelent, hasonló tematikájú tanulmányával is, s bizonyítékul újabb dokumentummal szolgál. Túri Istvánné csongrádi földmunkásszony krónikájával: *Porszem a sivatagban. Túri Istvánné századunk első negyedéről kezdi feljegyzéseit, tolla nyoman nemcsak a paraszti sors nyomorúsága tárul elénk; ez a csongrádi asszony tevékenyen részt vett a munkásmozgalomban is, látóköre, közéleti és írói tudatossága már számottevő. Valóban irodalomtörténet-írásunk feladata tehát e hagyomány ébresztő-értékelő kutatása. Annál is inkább, mivel a jelenség napjainkban is tovább él.*

Mindezt el kellett mondani, hogy Marton Pálné nemrég megjelent könyvét, a *Versegi hétköznapiakat* egyrészt megmentsük minden műfaji balítélettől, másrészt, hogy vázoljuk a folyamatot, melynek szerves tartozéka. A *Versegi*

hétköznapiok modern, mai parasztkronika, dokumentum — nem több és nem kevesebb ennél. A parasztság egy igen válságos korszakáról ad számot, a paraszti tudatforma kételyeiről, fejlődéséről — figyelmet érdemel tehát. És nem utolsósorban megbecsülést: egy ötvenéves parasztszony, aki a megerőltető földmunka mellett füzeteket ír tele erről a munkáról, a munka körülményeiről, az emberekről — segítő szándékkal, segítő akarással. Egészen pontosan: a téesszesítésről van szó, s arról, hogyan éli át ezt a szükségszerű változást a község évszázados konvenciókhoz kötött lakossága. Nem egykönnyen — ezt tudtuk. De emellett sok minden érdekes mellékkörülményt is megtudunk ebből a könyvből, amelynek földben gyökerező őszinteségét lehetetlen kétségbe vonnunk.

Nem térünk most ki ezek ismertetésére, számunkra fontosabb e parasztkronika formai jegyeinek vizsgálata — nem utolsósorban az előbb említett két krónika figyelembevételével. Érdekes sajátossága a könyvnek az évszakok változásának, a természeti körülmények alakulásának kiemelése: a paraszti élet egyik fő problémája ugyanis a természeti csapások meg-megismétlődő élménye — Marton Pálné könyvében ez az élmény mint egy őszitőnösen jelentkező szerkezeti felépítményt alkot. Másrészt teret enged az anekdotikus, novellisztikus elbeszélésmódnak, az epizód-szerű kitérők nagyobb lélegzettel való használatának is. Mindezek együttvéve a tudatos széppróza igény jeleiről árulkodnak, mégis helytelenül járnánk el, ha szépprózai igénnyel közelednénk a könyvhöz. Mondhatnánk most: a parasztság csökönös ellenérzését, a falusi vezetés nehéz problémáit, a fiatalság faluból városba vágyódását ismerjük már avatottabb tollakból is. Ez kétségtelenül igaz. Csakhogy a mindebben legszemélyesebben, legkötöttebben benne élő parasztember tollából még nemigen ismerjük ezt az életet. Ilyen formán leljük meg tehát a *Versegi hétköznapiok* legfőbb érdemét: űrt tölt be, hiányt pótol, s talán hozzásegít a paraszti memoár irodalom szegényes hagyományainak szélesebb alapon való továbbfejlődéséhez. (*Tiszatáj — Magvető Könyvkiadó 1965.*)

MAJOROS JÓZSEF

HELYREIGAZÍTÁS

Folyóiratunk előző száma 72. oldalának alján Csetri Lajos Rónay György A klasszicizmus c. könyvéről írt bírálatába súlyos értelemzavaró sajtóhiba került. Egyik mondata, mely az eredeti kéziratban így fejeződik be: „... hogy szükséges eredményekkel szembenézni, s bár néhol vitázva, de tanulni tőlük.”, nyomdahiiba folytán így jelent meg: „... s bár néhol vigyázva, de tanulni tőlük.” Amikor e helyreigazításnak helyt adunk, mind a kritika tárgyát képező mű szerzőjétől, mind a kritika írójától elnézést kérünk. (A Szerk.)